ONA ŠIMAITĖ

1894 01 06–1970 01 17

Mano protas ir širdis atsisako suprasti antisemitizmą ir žiaurumą prieš tą mažą, vertingą, amžinai kenčiančią tautą.

Memorialinės lentos, skirtos O. Šimaitei atminti, atidengimas Vilniaus universiteto Simono Daukanto kiemelyje. 2004 m. balandžio 9 d. J. Vaitkaus nuotr.

Memorialinė lenta, skelbianti, kad 1940–1944 m. O. Šimaitė dirbo Vilniaus universiteto bibliotekoje

Pasaulio tautų teisuolio medalis

Ona Šimaitė gimė 1894 m. sausio 6 d. Akmenėje, Mažeikių apskrityje, bežemių Kazio ir Onos Šimų šeimoje. Nepriteklių spaudžiami tėvai persikėlė į Rygą, tuomet vieną didžiausių Rusijos imperijos pramonės centrų, kur ji baigė pradinę mokyklą ir gimnaziją. Gerai mokėjo lietuvių, rusų, lenkų kalbas, silpniau – vokiečių, latvių, prancūzų. Pirmojo pasaulinio karo metu Šimų šeima, kaip ir daugelis lietuvių, pasitraukė į Rusijos gilumą. Kelerius metus O. Šimaitė praleido Maskvoje, kur mokėsi ir dirbo įvairius darbus. Gyvenimas Rusijoje leido jai plačiai pažinti rusų meną, kultūrą, susipažinti ir su M. K. Čiurlionio darbais.

1922 m. O. Šimaitė grįžo į Lietuvą. Kurį laiką mokytojavo Kauno žydų pradinėje mokykloje. 1924 m. įstojo į Kauno universitetą studijuoti humanitarinių mokslų. 1922–1937 m. su neilgomis pertraukomis dirbo vertėja Sovietų Sąjungos atstovybėje, vertė straipsnius į rusų kalbą.

Aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje. Nors niekada nepriklausė jokiai politinei partijai, savo pažiūromis buvo kairioji liaudininkė, bičiuliavosi su Salomėja Nėrimi, Kaziu Boruta, Kaziu Jakubėnu ir kitais „kairiaisiais“, rinko lėšas politiniams kaliniams šelpti.

1937 m. O. Šimaitė pradėjo bibliotekininkės kelią. Dirbo Kaune žinomoje Abelio Balošerio bibliotekoje, „Lietuvos vaikų“ draugijos skaitykloje-bibliotekoje, Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekoje. 1940 m. sausio mėnesį kartu su kitomis kolegėmis buvo perkelta į Vilniau universiteto biblioteką, kur tęsė darbą ir prasidėjus sovietų, vėliau nacių okupacijai.

Nacių okupacija, žmonių žudynės, kultūrinių vertybių naikinimas sukrėtė O. Šimaitę iki širdies gelmių. Nuo pat pirmųjų Vilniaus geto įsteigimo dienų ji troško padėti Vilniaus gete uždarytiems ir kenčiantiems žmonėms. Bibliotekininkės darbas sudarė galimybę gauti leidimą lankytis Vilniaus gete: dingstis prašyti leidimo – negrąžintų knygų, kurias iš universiteto buvo paėmę žydai studentai, paieška. 1941 m. rugsėjo 14 d. gavusi leidimą lankytis gete, O. Šimaitė ėmė nenuilstamai rūpintis nacių valdžios persekiojamais žydais. Ateidama į getą ji stengdavosi atnešti įkalintiems žmonėms kiek galima daugiau būtiniausių daiktų, o išeidama išnešdavo vertingą archyvinę medžiagą – dokumentus, rankraščius, retas knygas. Tuos vertingus daiktus išslapstydavo universitete arba kitose patikimose vietose. Tokiu būdu ji išgelbėjo Grigorijaus Šuro dienoraštį, poeto Abraomo Suckeverio geto laikotarpio eilėraščius ir kitokią medžiagą. Savo ir bendraminčių suaukotus pinigus leido maisto produktams, netikriems dokumentams, antspaudams pirkti. Slėpė pabėgėlius ir ieškojo slėptuvių žydų vaikams, stengėsi padėti gete įkalintiems žmonėms atgauti mieste paliktus daiktus. Kaip pati rašė vėliau, „reikėjo šiuos žmones palaikyti, padėti jiems gyventi ir kovoti, padėti įveikti mirties baimę“.

Tokie dažni apsilankymai gete naciams buvo įtartini. O. Šimaitė buvo suimta tris kartus, bet universiteto vadovybei vis pavykdavo ją išlaisvinti. 1944 m. pavasarį kažkas įskundė O. Šimaitę slepiant dešimtmetę žydaitę savo bute. Balandžio 28 d. ji vėl buvo suimta. Šį kartą nacių okupacinė valdžia O. Šimaitę nuteisė mirties bausme, tačiau Vilniaus universiteto profesorių ir tarnautojų surinktomis lėšomis pavyko pareigūnus papirkti ir mirties bausmė buvo pakeista koncentracijos stovykla. Iš pradžių O. Šimaitė buvo išvežta į Dachau koncentracijos stovyklą Vokietijoje, vėliau perkelta į koncentracijos stovyklą Prancūzijoje, Elzase-Lotaringijoje. Ten ją, sunkiai sergančią, 1944 m. rugsėjo 10 d. išvadavo sąjungininkų kariuomenė.

Po karo O. Šimaitė liko Prancūzijoje. Pamažu atgaudama sveikatą, dirbo skalbykloje, siuvykloje, kol galiausiai įsidarbino bibliotekoje. Prancūzijos valdžia paskyrė nedidelę pensiją. Išgelbėtų žydų kviečiama, 1953 m. O. Šimaitė išvyko į Izraelį, tačiau jau 1956 m. grįžo atgal į savo svajonių miestą Paryžių. Gyvendama Prancūzijoje palaikė glaudžius ryšius su Lietuva. Domėjosi literatūrinio gyvenimo aktualijomis, siųsdavo į Lietuvą retas, draudžiamas knygas, globojo Icchoką Merą, kuriame viena pirmųjų įžvelgė slypint didžiulį talentą. Nuo 1965 m. O. Šimaitė gyveno rusų senelių prieglaudoje, kurioje ir mirė po širdies priepuolio 1970 m. sausio 17 d.

Dėkinga žydų tauta nepamiršo O. Šimaitės žygdarbių. Jai, vienai iš pirmųjų lietuvių, 1966 m. kovo 15 d. suteiktas Pasaulio tautų teisuolės vardas. Jeruzalėje, Jad Vašem Teisuolių alėjoje, auga O. Šimaitės garbei pasodintas medis.

Lietuvos Respublikos Prezidento 2002 m. balandžio 22 d. dekretu O. Šimaitė apdovanota Žūvančiųjų gelbėjimo kryžiumi (po mirties). 2004 m. balandžio 9 d. Vilniaus universiteto Simono Daukanto kiemelyje atidengta memorialinė lenta.

LGGRTC medžiaga
(2014 m. parengė Vilma Juozevičiūtė)